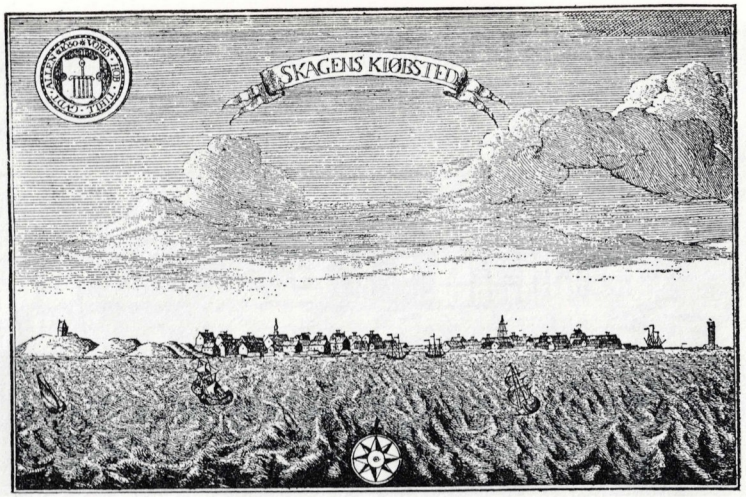
SKAGENS FORTIDSMINDER

Galionsfigur fra de store strandingers tid.

Stiftet 27. oktober 1927

SKAGENS FORTIDSMINDER

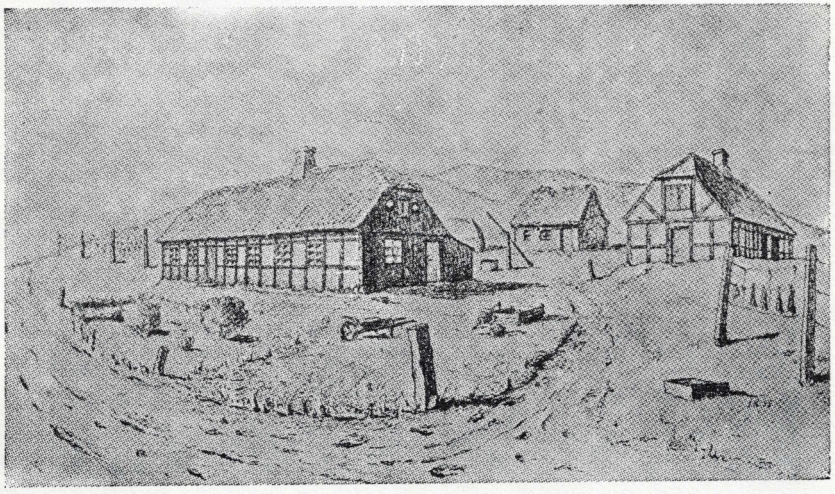
er en selvejende institution, som startede den 18. oktober 1927, og havde sine første samlinger i Andreas Saxilds gamle hus ved Oddevej i Østerby, men pladsen viste sig snart alt for lille, og tingene flyttedes derfor efter 10 års forløb til Svallerbakken i Vesterby. Den højtidelige indvielse ved en radiotransmission den 29. maj 1938. 1. juli 1941 meddeltes der af undervisningsministeriet fortidsminderne anerkendelse som kulturhistorisk museum indenfor lokal område.

Fortidsminderne råder over seks bygninger og en vejrmølle.

1. DEN VELHAVENDE FISKERS HUS

Bryggerset var helt uundværligt, idet det ikke var småting, beboerne her skulle have plads til. Til venstre ses de store saltkar »finlappekar« som man brugte til nedsaltning af fisk; desuden hængende på væggen en issav, som anvendtes om vinteren til bjergning af is i mosestrækninger. Rødspættegarn, et åg, nogle bismervægte. En rævesaks som nu er et forbudt fangstredskab, samt heg og klep til indbjergning af større fisk. Til fuglefangst anvendte man mågerammer, vistnok ukendt udenfor Vendsyssels vestkyst. Tjejflod anvendtes til mindre måger, og ternesnøre, som nærmæst var for børn. Over døren hænger brændejern til mærkning af redskaber. Kohorn som anvendtes til tudehorn i tågevejr. Til højre: En håndkværn til formaling af korn til mel og malt til ølbrygning. Vadestøvler som alle skulle have for at vade båden fra land.

Redskaber som tækkehøvl og tækkenåle til tagenes istandsættelse, der var hørhegel til hørens tilberedelse, uldsaks til fåreklipning, terskel når der skulle vaskes, støvsuger til at tage støvet i hjørnerne samt fiskekroge, som adskilte sig fra hinanden således at kullerkroge var mindre end torskekroge, som havde et lille flod på tjavsen til at bære krogen fra havbunden, samt hornfiskekroge, som havde korkflod på

linen, da disse kroge skulle ligge på havoverfladen.

På gulvet ser man en høbryder til brydning af høstaverne, trug til lysestøbning, tørvespade samt plantespade til plantning af marehalm i klitterne.

I hjørnet af bryggerset et lille hønsehus med udgang gennem væggen til det frie. Indenfor døren en støvleknægt og en musefælde.

På gulvet vagere til afmærkning af garn samt trefod og gryder til kogning af tran, af fiskelever, som foregik i klitterne på grund af lugten, og dette anvendtes til tranlamperne.

Køkkenet var ikke stort i forhold til bryggerset. Til venstre ses et stegespid, og forskellige vaffeljern. Den store runde form var til »gode råd« kager. Æbleskivepande, tranlampe, der var glødeskuffen som kom i anvendelse, hvis ilden om natten var gået ud, så måtte man over til naboen og bede om gløder til at gøre ild med, og så kom pusten i anvendelse. Arnestedet med kedelskeden til at varme gryden eller kedlen over ilden. Der er fiskerister, trefødder, en gryde til at brænde kaffebønner eller rug i, der er pressejern. Ved døren lyseforme, over døren kaffekværne. I tallerkenrækken, tallerkner, især af engelsk fabrikat. På køkkenbordet et trætrug med kugle til maling af peber, en pande til brænding af kaffe. På endevæggen nogle fajanceting, kaffekander af messing, strygejern m. bolte, søsterkageform m. låg, valkebræt til valkning af strømper, en strømpeform, uldsaks, hakkekniv, varmebækken, her fyldte man gløder i og stak bækkenet ind under dynen inden man skulle i seng. En kartoffelmoser, man mosede kogte kartofler til at drøje på melet under bagning samt et strygejern til trækulfyring.

Dagligstuen. Ved døren hænger et mangeltræ med stok til tøjrulning, bilæggerovnen, terskel, spjalt, lille puste, tjejsslag og tjejskrøkke samt skibskiste, bag døren bornholmerur. På bordet dobbeltlysestage, tobakskasse, faretrug, hvor manden sad og reparerede sine kroge. Bindekasse til garn binding, et barometer. Væggen mod

vest: billed af den danske flåde, dragkiste m. kaffekande og spylkummer »øreløse kopper«, messingstrygejern.

Mod nord: tallerkenrække med musselmalet tallerkner, sønderjydske piger »platte«, slagbænk.

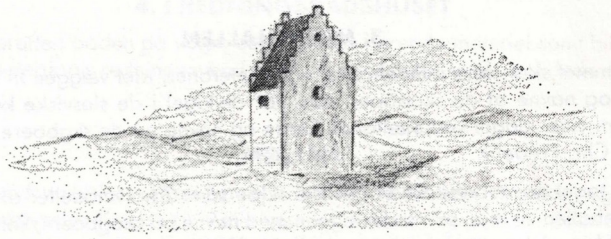
Sovekammer. Foruden seng og vugge er der tre behagelige stole, et lille natbord, 2 lysestager med »profit«, en natstol, vægskab, reol m. bøger. Strendtræ.

På bilæggeren 1 lerskål med kandistang, udskåret æske for sytøj o. l., 2 mindeord over forulykkede fiskere skrevet med gåsepen af degnen Martin Dietz. En guldmandsklokke fra en forlist svensk damper »Kung Ring«, en syklud syet af Bertel Jørgensens kone.

Spisekammeret ligger ved siden af stalden, hvor der er plads til en ko. På den tid var det skik at de velhavende fiskere havde en lejeko om sommeren. I spisekammeret findes den nødvendige fajance til daglig brug, en bænkekniv til at skære brød med. På tallerkenrækken hænger pølsehorn, der bruges under slagtning.

I den pæne gang, som kun brugtes til gæstebud eller begravelse, er arrangeret en del fajanceting samt lerdunke, som bruges til brændevin.

Vesterstuen, som var den fornemste af alle stuerne, brugtes normalt kun ved festlige lejligheder som gæstebud eller bryllup eller når en gæst skulle overnatte. Til venstre for døren står en dragkiste med gamle brugsting i og over den hænger et kohorn som brugtes i tåget vejr, så tudede man i dette for at vejlede dem der var på havet så de kunne finde deres landingsplads. Nogle sjældne kopper og lysestager har fået sin plads på dragkisten. Det gamle klapbord med forsæt og stole – et billede over den brede og smalle vej, æske for pibekraver, mod vestgavl et kombimeret tøj og urskab, kiste med katuntrykprøver, lille orgel, stol som menes at have tilhørt den tilsandede kirke, himmelseng, violinkasse fra år 1793.

2. LYREHUSET

Lyrehuset som var den fattige fiskers hjem, er ikke mindre interessant. Det var små forhold, der herskede her, og alt var samlet i stuen, der både var opholdsstue og soveværelse. Kassen under ovnen blev brugt til soveplads for et barn og der kunne falde en glød ned fra ovnen, som kunne brændemærke en bar lille krop. Kassen over ovnen blev brugt til at tørre strandet korn på som var blevet vådt. Dette hus har skænket ly for 2 gamle folk og to unge med 6 børn, så der har ikke været nogen stor

Lars Kruse

Jens Rasmussen

bevægelsesfrihed. Køkkenet taler i al sin tarvelighed for sig selv. Røgen fra det åbne ildsted skulle søge ud af den åbne lyre i taget, og var der smått med husrum, så var der mere med hjerterum.

3. MINDEHALLEN

I forrummet skal være mindehal for vore veteraner, idet væggen til venstre viser billeder og navne af de skagboer, som har deltaget i de slesviske krige samt en tavle, som viser slaget ved Sjællands Odde og navne på de skgboere, som deltog på Prins Chr. Frederik.

Under taget navnebrædder på forliste skibe samt 2 halvmodeller af fuldriggere.

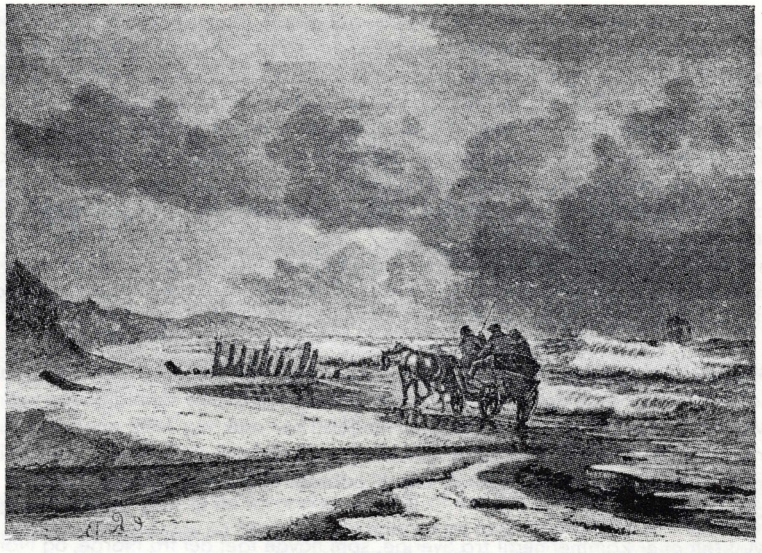
I mindehallen vil man se mindevæggen med navne på skagboere, som siden 1862 er forulykket på havet uden at være kommet i land.

Billedet skænket af maleren Wilh. Stuhr.

I hallen står en roersbåd, som den anvendtes til omkring århundredeskiftet. Man ser redningsmænd som er dekoreret for indsats ved redningsforetagende.

På gavlvæggen bestyreren gennem mange år for Det nørrejydske Redningsvæsen, kaptajn P. K. Nielsen fra Skagen.

Under taget navnebrædder af forliste skibe ved Skagen, samt en standard af galeasen »Geisiene« af Bremen. Langs væggen hænger diplomer og billeder af redningsmænd fra Skagen og Højen.

Ageposten

I indgangen til redningsbåden vil man se en gammel kiste, som menes stamme fra Sverige og omkring 1500-tallet. Plancher over indstrandede skibe samt Skagensbilleder.

4. I REDNINGSBÅDSHUSET

vil man se foruden båden på vogn, det til båden hørende materiel samt billeder og data af tjenestegjorte redningsmænd samt en serie billeder af strandede skibe ved Skagen.

MØLLEN

Da de vendsysselske vejrmøller efterhånden forsvinder, sikrede sig fortidsmindernes bestyrelse Kragskov Mølle ved Jerup for at bevare en sådan for eftertiden. Flytningen foretoges i året 1952. Møllen er intakt med 2 kværne, en grynkværn samt en melsigte. De midt på pladsen værende skibstræstokankere er fra gamle sejlskibe og det største menes at stamme fra fregatten »Perlen« som strandede på Grenen 1814.

5 FISKERIMUSEET

I forhallen et maleri af en gammel fiskertype samt nogle gamle stik fra Skagen.

Til venstre ses Skagens Fiskeriforenings gamle fane, under denne et billede af kantor Chr. Hansen Larsen. Som sekretær for fiskeriforeningen i en menneskealder

og ved tale og skrift har han bistået Skagens fiskere i enhver sag gennem tiden. I hallen under taget ser man til højre en tobisvåd som man i gamle dage brugte til at drage tobis til land, og som man anvendte til agn til deres kroge. Til venstre en snurrevåd, som siden 1880 har været det mest anvendte redskab til fiskeri her på pladsen. I loftet model af en flydetrawl som de bruges i dag af de store stålkuttere.

Til venstre i montre nr. 1 vil man se den sidste nye form for fiskeri. Et flydetrawl som er opfundet af vådbinder Robert Larsen, Skagen, i 1950, og siden er dette redskab solgt til mangen lande i verden. Opfinderens billede hænger på væggen ved siden.

Montre 2: Bundtrawl er kommet hertil over Sverige, da man under de 2 krige ikke kunne få de mange tov, der skulle bruges til snurrevådet, måtte man søge andre muligheder, og nu er trawlen det mest benyttede redskab.

Makrel drivgarn. Det er nok et redskab, som har været anvendt siden middelalderen, hvor man også brugte garn til sild og makrel, de såkaldte »næringer«.

Montre 3: Snurrevådet som kom i anvendelse her omkring 1880 efter at en limfjordsfisker Jens Væver, Krejbjerg, havde eksperimenteret sig til denne oppe i Limfjorden i. Herfra er dette redskab blevet udbredt til Sverige, Norge, England og andre lande.

Makrelnot er kommet hertil fra Sverige, som havde fået det fra Norge, og Norge havde vel fået det fra Amerika. Men her var det kun aktuelt i en årrække og er udgået af brug.

Montre 4: Bundgarn er indført hertil fra det sydlige Jylland omkring 1914-18 og har i perioder været meget udbredt og økonomisk godt, men er på retur.

Montre 5: Landdragningsvåd er et fra middelalderen nedarvet redskab, som siden snurrevådets indførelse er gået af brug.

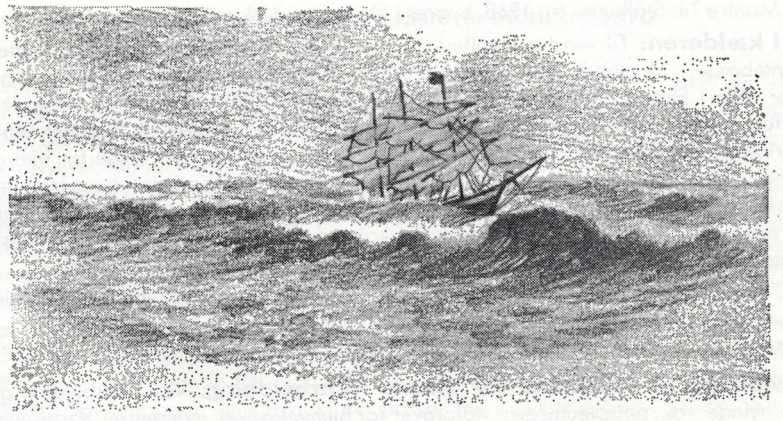
Snurrevåd med håndkraft kom på mode 1880 og var dette redskab som revolutionerede fiskeriet her på pladsen, og som gav større både og udbredt søgående fiskeri.

Østersskraber var i ældre tid brugeligt her, idet der fra fyrskibet og op efter Hirsholmene var en meget god østersbanke, som nu ikke længere eksisterer.

Hestevåd er et redskab, der bindes til en lang træspir, hvorved det udspiles og fra et tov fastgjort i en vogn forspændt en hest kan konen køre hesten medens manden vadende i forstranden, med en stage holder vådet ude i vandet, og på den måde kan der bjerges fisk til eget brug, og lidt til at sælge.

Montre 6: **Fladbåden** var den bådtype, som omkring år 1700 anvendtes på Vendsyssels vestkyst, og længst ved Løkken og Blokhus, hvor der var skudehandel med Norge, og den bådtype var bedst egnet til losning og ladning af varer. **Roersbåd** anvendtes omkring 1770, og disse blev indforskrevet fra Sverige, da der efter gammel beretning ikke fandtes duelige bådebyggere på Skagen.

Montre 7: **Winbergjolle.** Denne type blev bygget af en fra Gøteborgsegnen indvandret svensk bådebygger, som bosatte sig i Skagen vel omkring 1850, idet han kom til at arbejde ved det grå fyr, men flyttede senere til Tversted, hvor han døde.

Roerbåden, som er en forbedret udgave af den fra Sverige indførte type, idet denne var dårligt egnet på åben kyst grundet alt for lave agterende. Den forbedrede type har i alle måder gjort god tjeneste her på pladsen indtil snurrevådets indførelse.

Firemandsjollen blev aktuel med snurrevådets indførelse, så de store vådselskaber gik i opløsning grundet det nye fiskeri.

Montre 8: D. G. Monrad byggede 1862 i Kungsviken, Sverige, for statens regning til forsøg med søgående krogfiskeri efter svensk mønster, men efter et par års forløb blev dette opgivet.

Dæksbåd bekostet af fhv. fyrskibsfører Johan Peter Larsen, men heller ikke dette forsøg førte til noget grundet manglende mulighed for havn.

Montre 9: **Halvandenmastet kutter** med dam kom på mode omkring 1880 og hermed fik det søgående fiskeri sin begyndelse med Frederikshavns havn som basis med levende fisk.

Motorjollen. Med motorens indførelse i 1902 gennemgik fiskeriet en revolutionerende periode, og med havnens komme 1906 var mulighederne tilstede for større fartøjer.

Montre 10: **Prammen** må vel tilskrives norsk oprindelse og brugtes nærmest kysten til småfiskeri. Hajtypen var den første dæksbådtype, som kom i anvendelse med havnens komme omkring 1908.

Halvdæksjollen var de mindre joller, der blev forlænget og påbygget, og med dæk over den agterste halvdel og større motor 1908.

Montre 11: Hajtypen forbedret og med styrehus.

Kuttertype med krydserhæk 1945.

Montre 13: **Stålkutter,** fra 1960 bygget i Svendborg, skænket af Carlsbergs Mindefond.

Montre 14: Stålkutter fra 1968, bygget i Østtyskland, skænket af Peter Anthonisen.

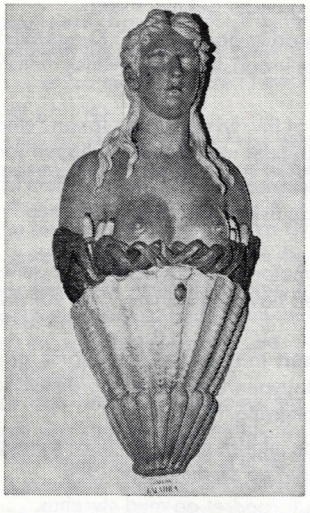
I kælderen: Til venstre tintallerkner, overskåret forladerbøsse for krybskytter, flintebøsse, »Mosketdonner«, som har tilhørt Skagen borgervæbning, sabler, som har tilhørt Skagen borgervæbning, harpungevær til tunfiskefangst, gl. bagladerriffel, militær, 1867-96, forlader, militær, 1848, forlader, militær, m. bajonet 1864, forladerjagtgevær, fajance glas, tintøj. Sølvkande, skænket Lars Kruse for bjærgning af Daphnes besætning 1862. Sølvbæger skænket kutter Kattegats besætning for bistand ved bjærgning ved Erato af Silvesborg. Sølvbæger skænket fyrassistent Drausevitz, Højen fyr, af redningsmandskabet for stor hjælpsomhed under Igotz Mendis stranding ved Højen fyr. I hjørnet gibsfigur af Holger Drachmann.

Tekstiler fra gamle dage, symaskinens udvikling, de gamles puntegenstande, stenalderfund, mønter og gammel jordfund.

Møbelsamling udført af Johan Peter Larsen, fyrskibsfører.

Samling af redskaber for uldens forarbejdning. Væv, hørbryder, gl. garnvinde, rok, petroleumsovn, stofprøver for hjemmevævet, mangeltræ, træbismer, terskel, spjaldt, håndten.

Redskaber til bjærgning af tabte ting fra havbunden.

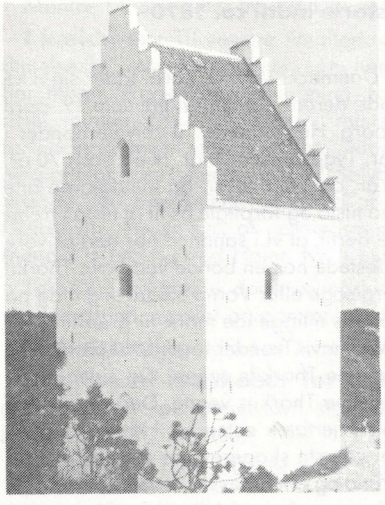

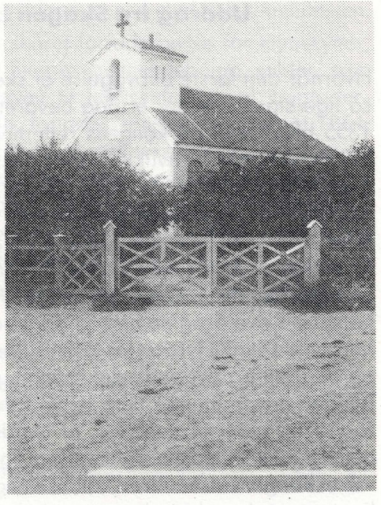
Uddrag fra Skagen bys historie indtil ca. 1870

Hvornår den første bebyggelse er sket her i Danmarks yderste nord, lader sig ikke så lige sige, men der er dog bevaret et minde derom i et tingsvidne som 19. april 1355 blev taget på kongens retterting, i Ålborg. Her vidnede 10 selvejerbønder i Vendsyssel, blandt hvilke Thorkil Hwal 100 år, Tyge Tuesen 70 år, Niels Sody 70 år, Svend Henriksen 60 år, samt bønder på 50 år, og 1 på 40 år, og kundgjorde alle nærværende og tilkommende, at »vi i sandhed tilstå og forpligte os til at tilstå i fremtiden, hvis vi nogensinde skulle blive æskede dertil, at vi i sandhed har hørt af vore forældre, at en fordums konge i Danmark gæstede hos en bonde ved navn Thorkil Skarpæ, der da boede i Orn (Vogn i Mosbjerg sogn eller Vorn i Sindal sogn) og på hans bøn overdrog samme Thorkil hele Skagens tilliggende mark til græsning for hans vilde stod. Hyrden for disse vilde heste ved navn Tronder fandt først på at fiske på Skagen og byggede det første hus på samme Thorkils vegne. Og siden efterhånden havde mange flere bygget der på samme Thorkils vegne. Desuden ved vi forvist og vidner i sandhed, at fra den strøm Hjertbæk østen for Hosyo (Hovsø), nemlig mellem Hosyo og revet og lige til det yderste skagerev har fra gammel tid været kongens strandbred kaldet Kongsforstrand og erkendes for at være det endnu, ligesom at den aldrig har været bebygget af nogen, førend Jylland for få år siden blev ødelagt og undertrykt ved herrernes krig. Desuden tilstår vi forskrevne, at besidderen af forskrevne Skagens mark plejede at oppebære til eget brug såkaldt markfisk nemlig 2 fisk af hver bod eller også 6 sterling for brændsel og andre fornødenheder, som frembringes af samme mark«.

I tingsvidnet siges der jo ikke noget om, hvilken konge det var, der overlod Thorkil Skarpæ Skagens mark, men da en af de vidnende selvejerbønder, der har hørt fortællingen af forældrene, var 100 år gammel, siger det sig selv, at den må være passeret for længere tid siden, og historikeren Suhms gisning, at det skulle være Erik Klipping, som havde gæstet Thorkil, kan ikke holde stik, vi må sikkert 100-200 år længere tilbage i tiden, hvad nominativformen Thronder (nyere Thrond) også tyder på. Thrond skulle altså efter dette have været den første nybygger på Skagen, og A. P. Gaardboe mener, at hans hus har stået ved den senere opførte Skagens kirke, af hvilken nu kun tårnet er tilbage over sandet. Noget holdepunkt for denne gisning anføres dog ikke, og man kan godt tvivle om dens rigtighed.

Den gamle, tilsandede Kirke.

Fra ca. 1400 - 1795.
Skagens gamle Kirke, – St. Laurentii Kirke, – den længste Sognekirke i Vendsyssel – er forementlig opført omkring 1400. Både Engelske, Skotske og Hollandske Fiskere synes at have været med ved Kirkens Opførelse.

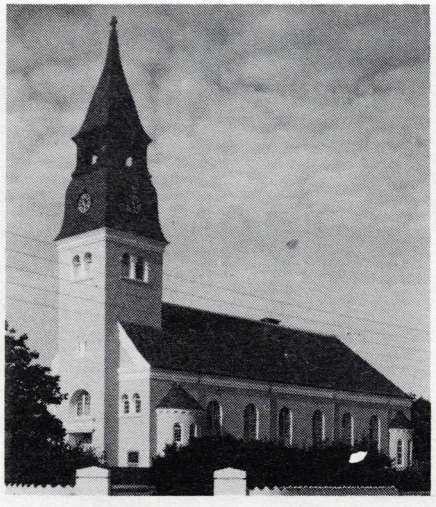
1459 skænkedes den gamle Kirke af Christian I til Helligaandshuset i Ålborg. 1775 Alm. Bededage, trængte sandet efter en forfærdelig Nordveststorm ind i Kirken, dækkede Kirkegården, ødelagde de omliggende Marker og Enge og gjorde Vejen ufarbar. 1795 blev Kirken endelig nedlagt. Klokkerne findes i den nuværende Kirke. Skibet solgtes til nedbrydning, og Tårnet bibeholdtes som Sømærke.

Kapellet.

Fra 1795 - 1841.
Da den gamle Kirke blev forladt, udvidedes det i byen værende Kapel, der var opført af Træ og lå omtrent, hvor den nuværende Kirke ligger i kapelborg eller kappelborg, så at det kunde rumme hele Menigheden, og dette anvendtes derefter ved Gudstjenesten, indtil August 1841.

Skagens anden Kirke.

Fra 1841 - 1910.
Skagens anden Kirke var beliggende midt i Byen på den nuværende Kirkes plads. Den var tegnet af C. F. Hansen i samme stil som Frue Kirke i København. Et Broncerelief i vestmuren, udført af Billedhugger A. Paulsen, blev indsat til minde for de 8 Mænd, der under et forsøg på at redde Briggen (DAPHNES) besætning 3. Juledag 1862, kæntrede med Redningsbåden og Fandt Døden i bølgerne.

Skagens nuværende Kirke.

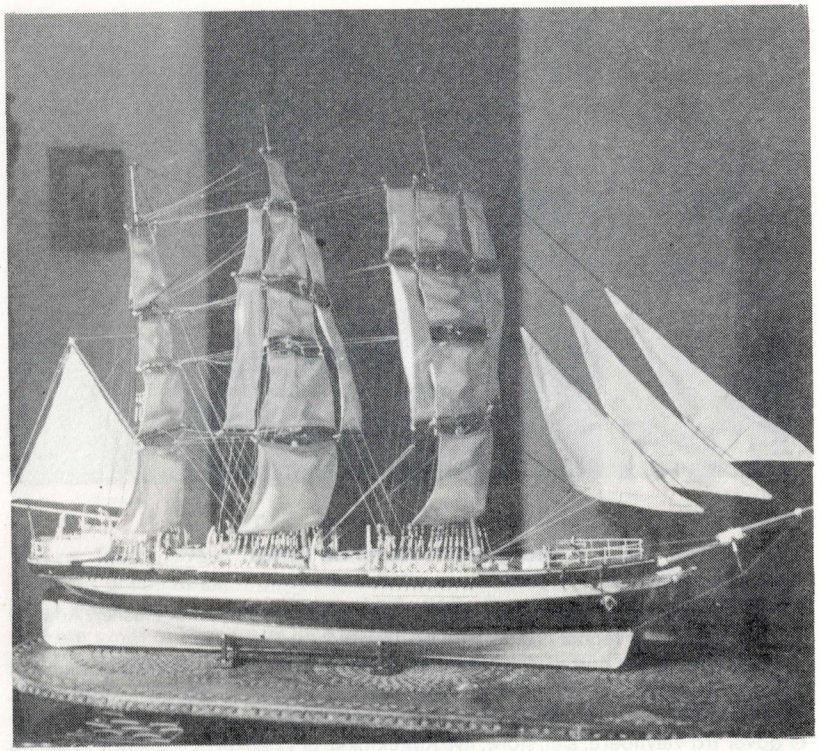
Indviet 1910.
Kirken er opført efter tegning af Skagens Bygmester, Arkitekt Ulrik Plesner. Arkitekt Th. Bindesbøll har tegnet Prædikestol og Træværk.

Lysestagerne har hørt til den tilsandede Kirke. Altertavlen, Kristi Fødsel, malet af Joakim Skovgaard, er skænket af Godsejerinde, Frk. Elisabeth Suhr, Petersgård. Alterkalk, Alterdug, Altertæppe, den syvarmede Lysestage og de smukke Lysekroner er gaver fra Velyndere. Den store, nye Kirkeklokke er skænket af Professor Tuxen og Frue. Kong Christian og Dronning Alexandrine skænkede 1916 til Alteret et Oblatæske i drevet Sølv med inskription.

Orgelet er bygget af J. Starup, København. Tårnuret er skænket af Konsul Th. Andersen og Frue, Odense, og bygget af Kjeldsen og Søn, Løkken. Kirkens Indvielse foretoges af Biskop Chresten Møller d. 25 September 1910.

De tre Kirkeskibe.

Det ældste af de tre Skibe i Skagen Kirke bærer navnet, Dronning Louise, og er et 3/m Fuldskib, bygget af Bådebygger Chr. Ovesen og rigget af Fisker og fhv. Sømand Jens Nielsen (Jenne), begge af Skagen Østerby. Det mindste Skib, der er ophængt nærmest Orgelet, er også et 3/m Fuldskib og bærer Navnet Fremad. Det er bygget og rigget af Vådbinder, fhv. Sømand Jens Marius Diget, af Skagen Vesterby. Det i 1944 modtagne tredie Kirkeskib er ophængt over Døbefonten og er en Kopi af det 5-mastede Fuldskib, Skoleskib København. Det er skænket af Tøffelmager J. P. Petersen, Skagen og er rigget af førnævnte Jens Marius Diget.

6. SKIBSFART

Her i huset findes modeller af alle typer sejlskibe, fra den mindste Skawbrig der benyttedes til at fragte saltfisk fra Skagen til København og mange andre landingspladser i Danmark og i Østersøen sejlede disse små både ofte til tyske og polske havne, hvor man med tørfisk byttede sig til nødvendige varer som man bragte med hjem.

Af større skibe findes model af fregatten »Jylland«, en lodskutter fra 1880, lodsdamperen som efter havnens bygning blev stationeret i Skagen. En af stuerne rummer model af Ø. K's skoleskib København, endvidere model af en engelsk »teklipper«, der var en hurtigsejlende fuldrigger.